

Determining the Problems that Basketball Referees Encounter in Their Professional and Family Life

Hakan Gerye¹, Yalçın İlgörmüş²

¹Hendek Orhangazi Anadolu Secondary School, Sakarya, Turkey

²Zeytinburnu Anadolu Secondary School, İstanbul, Turkey

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the problems faced by the referees in their professional and family lives in the sample of basketball referees and to reveal whether they differ in terms of demographic characteristics. In the study, the problems faced by the referees were discussed as "problems related to the family", "problems arising from the working environment", "problems regarding the negative reflection of refereeing on the profession", "problems related to the positive reflection of refereeing on the profession" and "problems related to focusing on the profession". The questionnaire method, one of the data collection methods, was used to meet the purpose determined in the study. Turkey Basketball Federation due to basketball referees data obtained from the survey of multivariate statistical methods, one of Variance (MANOVA) was tested by analysis. As a result of the test, it was determined that there was no significant difference between the variables of age, classification, duration of arbitration and income, and the problems they encountered in their professional and family life. On the other hand, it was determined that there is a significant difference between the variable of choosing the profession and profession and the problems experienced.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: 29.03.2021

Received in revised form: 23.05.2021

Accepted: 23.05.2021

Available online: 01.06.2021

Article Type: Standard Paper

Keywords: sports, basketball, referee

© 2021 JMSE. All rights reserved

Extended Summary

1. Introduction

Sport; It is an activity where the feeling of being superior and winning over its rival is at the forefront and should be carried out in a healthy way (Bayraktar & Tozoğlu, 2015). Referees have an important role in conducting sports activities fairly, without fight and incident (Orta, 2000). The referee is the person who is chosen by the competent authorities or the relevant parties and ensures that the sport is played correctly according to the rules of the sport (Hacıcaferoğlu, 2013; Doğu & Doğan, 2017; Bayraktar & Kuru, 2007).

The physical demands of the referees, who are the only authorized persons during the competition, must be met due to the physical and psychological pressure during the game. If this is not provided, the referees will not be able to demonstrate the required performance (Tavşancıl, 2002). Various factors are decisive for the referees to demonstrate the required performance during the competition. For this reason, it is important to determine the factors that cause low referee performance (Apaydın, 2008).

¹Corresponding author's address: Hendek Orhangazi Anadolu Secondary School, Sakarya, Turkey
e-mail: hgerye@gmail.com

The problems experienced by basketball referees while performing their profession bring along some problems in family life. In particular, being assigned to different provinces for competition, the long game and the going to the higher competitions cause the referees not to spare enough time for the family members. This situation makes conflict in the family inevitable (Apaydın, 2008; Albayrak et al., 2012).

The aim of this study is to determine the problems faced by basketball referees in their professional and family life with multivariate statistical methods.

2. Method

In the research, the data were collected online by the survey method. Football Referee Social Status Research Scale was developed by Albayrak (2011) as a 5-point likert. In the scale, there are four sub-dimensions: "problems related to the family", "problems arising from the working environment", "problems regarding the negative reflection of refereeing on the profession", "problems related to the positive reflection of refereeing on the profession" and "problems related to focusing on the profession". is located. Football Referee Social Status Research Scale developed by Albayrak (2011) was Prepared online, links were sent e-mail address and researches were returned via the system. The data obtained in the study were analyzed with the SPSS 26 package program. The reliability level of the scale was revealed by Cronbach's Alpha. The personal characteristics of the referees were revealed by frequency analysis and the descriptive features of the scales with the descriptive method. In the study, MANOVA analysis was used to compare the problems experienced by basketball referees in their professional and family life and their demographic characteristics..

3. Results, Discussion and Conclusion

In the study in which the problems faced by basketball referees in their professional and family lives were determined;

- It was determined that the referees had moderate problems in their professional and family life. This result is similar to the study conducted by Küçükibiş et al. (2019).
- It was determined that there was no significant difference between basketball referees' age, the reason for choosing the profession, classification and income level, and the problems they encountered in their professional and family life. In the study conducted by Albayrak et al. (2011: 50) and Polat (2001), it was determined that there is a difference between the classification and the sub-dimension of "problems about the positive reflection of refereeing on the profession".
- It was determined that there is a significant difference between the duration of refereeing and the problems that the referees encounter in their professional and family life. When comparing the duration of refereeing according to sub-dimensions, it is observed that the sub-dimensions of "problems related to the negative reflection of refereeing on the profession" and "problems experienced in the working environment" differ; It was found that other problems did not differ. In the study of Küçükibiş et al. (2019), it was concluded that there was a significant difference between the duration of the refereeing of wrestling referees and the "problems caused by the working environment".
- A significant difference was found in the comparison of the profession and the problems faced by basketball referees in their professional and family life. When comparing the sub-dimensions according to the occupation variable, it is observed that "problems related to the negative reflection of refereeing on the profession" differ; It was found that other problems did not differ.

Basketbol Hakemlerinin Mesleki ve Aile Yaşantılarında Karşılaştıkları Sorunların Tespit Edilmesi

Hakan Gerye¹, Yalçın İlgörmüş²

¹Hendek Orhangazi Anadolu Lisesi, Sakarya, Turkey

²Zeytinburnu Anadolu Lisesi, İstanbul, Turkey

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, basketbol hakemleri örnekleminde, hakemlerin mesleki ve aile yaşantılarında karşılaştıkları sorunların tespit edilerek bunların demografik özellikler bağlamında farklılaşp farklılaşmadığını ortaya koymaktır. Çalışmada, hakemlerin karşılaştıkları sorunlar "aile ile ilgili yaşanan sorunlar", "çalışılan ortamdan kaynaklı sorunlar", "hakemliğin mesleğe olumsuz yansımalarına yönelik yaşanan sorunlar", "hakemliğin mesleğe olumlu yansımalarına yönelik yaşanan sorunlar" ve "mesleğe odaklanabilmeye ilgili yaşanan sorunlar" olarak ele alınmıştır. Çalışmada belirlenen amacın karşılanması noktasında veri toplama yöntemlerinden anket yöntemine başvurulmuştur. Türkiye Basketbol Federasyonuna bağlı basketbol hakemler üzerinde uygulanan anketlerden elde edilen veriler çok değişkenli istatistiksel yöntemlerden biri olan Çift Yönlü Varyans (MANOVA) analizi ile test edilmiştir. Test sonucunda, yaş, klasman, hakemlik yapma süresi ve gelir değişkenleri ile mesleki ve aile yaşantılarında karşılaştıkları sorunlar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Buna karşın, meslek ve mesleği seçme değişkeni ile yaşanan sorunlar arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

MAKALE BİLGİ

Makale Tarihiçesi:

Alındı: 29.03.2021

Düzeltilmiş hali alındı: 23.05.2021

Kabul edildi: 23.05.2021

Çevrimiçi yayımlandı: 01.06.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Anahtar Kelimeler: spor, basketbol, hakem

© 2021 JMSE. Tüm hakları saklıdır

1. Giriş

Spor; rakibine karşı üstün olma ve galip gelme duygusunun ön planda olduğu, sağlıklı bir şekilde yerine getirilmesi gereken faaliyettir (Bayraktar ve Tozoğlu, 2015). Basketbol, takımların karşı rakibin potasına sayı yapmak, rakibin de sayı yapmasını engellemek amaçlı oynanan, hakem, masa görevlileri ve diğer teknik ekibin yer aldığı spor dalıdır (FIBA, 2012). Dünyada, 1891 yılında Dr. James Naismith tarafından Springfield Genç Erkekler Hıristiyan Birliği eğitim okulunda oynanan basketbolun ülkemizde 1904 yılında İstanbul'daki Robert Koleji'nde oynandığı bilinmektedir (Güner, 2009; Sevim, 1997).

Basketbol C Klasman, B Klasman, A Klasman ve FIBA Basketbol hakemliği olmak üzere dört kategoriye sahiptir. C Klasman Basketbol Hakemliği; hakem olma kriterlerine sahip il hakemlerinden seçilirler. Ülkemizde, Türkiye Bayanlar 2. Ligi ve Bölgesel liglerde görev yaparlar. Seçilme süreci, il hakemlerinin İl Temsilciliği aracılığıyla hakemleri Merkez Hakem Kurulu Genel Sekreterliğine iletmesiyle başlar. Genel Sekreterlik yeterli performansla sahip olanları tespit eder, uygun gördüklerini C Klasman Hakem Seminerine davet eder. Seminer sonrasında yapılan sınavda başarılı olanlar C Klasman Hakemi olarak seçilir (TBF, 2009). B Klasman Basketbol Hakemliği; Basketbol Federasyonunun belirlediği tarihte, C Klasman Hakemlik şartlarını taşıyanlar arasından seçilirler. Başvuru yapan hakemler, Merkez Hakem Kurulu'nun yapacağı seminere davet edilirler. Seminer sonrası yapılan sınavda başarılı olanlar B Klasman Hakemi olarak seçilirler. B Klasman Hakemleri, "Bayanlar 1. Ligi, 2. Lig, Bölgesel Lig müsabakaları, Yurtiçi Faaliyetleri müsabakaları ve Kurum Faaliyetleri müsabakalarında" görev yaparlar (TBF, 2009). A Klasman Basketbol Hakemliği; B Klasmanları arasından olacak şekilde Federasyonun belirlediği tarihte başvuru yapanlar arasından seçilirler. Başvuru yapanlar, Merkez Hakem Kurulu tarafından organize edilen seminere çağırılırlar. Seminer sonrasında kendilerine verilen eğitimlerden başarılı olanlar A Klasman Hakemi olarak görevlendirilirler. A Klasman Hakemler, her düzeydeki müsabakalarda görev yaparlar (TBF, 2009).

FIBA Basketbol Hakemliği; Uluslararası Basketbol Federasyonu tarafından önceden belirlenen tarih ve yerde yapılan sınavda başarılı olanlar arasından seçilirler. FIBA'nın düzenlediği tüm uluslararası müsabakalarda görev yaparlar (TBF, 2009).

Spor faaliyetlerinin adil, kavgasız ve olaysız bir şekilde yürütülmesinde hakemlerin önemli bir rolü vardır (Orta, 2000). Hakem, yetkili mercilerin veya ilgili tarafların seçtiği kişi olup amaca uygun bir şekilde sporun kurallarına göre doğru olarak oynanmasını sağlayan kişidir (Hacıcaferoğlu, 2013; Doğu ve Doğan, 2017; Bayraktar ve Kuru, 2007). Müsabaka esnasında tek yetkili kişi olan hakemlerin, oyun süresince fiziksel ve psikolojik baskı altında olmasından ötürü, başta fiziksel olmak üzere diğer alanlardaki taleplerinin karşılanması gerekmektedir. Bunun sağlanmadığı takdirde, hakemler gerekli performansı ortaya koyamayacaklardır (Tavşancıl, 2002).

Basketbol hakemlerinin müsabaka esnasında kendilerinden beklenen performansı sergileyememesinde seyirci, antrenör, idareci ve federasyon baskısı gibi çeşitli faktörlerin olduğu bilinmektedir. Bu faktörlerin yarattığı sonuçlar, hakemlerin mesleki yaşantısının yanısıra sosyal ve aile ortamında istenmeyen durumları beraberinde getirmektedir (Apaydın, 2008). Örneğin basketbol hakemlerinin farklı illerde ve uzun süren süreli müsabaka görevlendirmelerinde ailesine yeteri kadar zaman ayırmadığı, bundan dolayı da kimi zaman aile içerisinde çatışma yaşandığı bilinmektedir (Apaydın, 2008; Albayrak vd., 2012). Bu nedenle, basketbol hakemlerinin mesleki, iş hayatı ve aile hayatında karşılaştığı sorunların tespit edilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda, çalışmada basketbol hakemlerinin mesleki ve aile yaşantılarında karşılaştıkları sorunlar çok değişkenli istatistiksel yöntemlerden biri olan çift yönlü varyans (MANOVA) analizi ile ortaya konmuştur.

1.1. Spor ve Hakem Kavramları

Spor; bedensel, fiziksel ve ruhsal yönden gelişimin sağlanmasında etkili olan, bireysel veya toplu bir şekilde gerçekleşen ve kendine has birtakım kuralları bulunan hareketlerdir (TDK, 2020). Spor, toplumla uyumun ve kişilik gelişiminin sağlanmasında önemli bir fonksiyona sahiptir (Fişek, 1983). Spor çok yönlü ve çeşitlilik gösteren bir yapıya sahip olduğundan ötürü araştırmacılar tarafından farklı şekillerde kategorize edilmiştir. Lenk (1983) spor dallarını "performans sporu, rekreatif spor, özürlüler sporu ve resmi veya gayri resmi spor" olarak kategorize etmiştir. Başer (1985) sporu yapılaşma amaçlarına göre "oyun sporu, sağlık sporu ve performans sporu" olmak üzere üç grupta kategorize etmiştir. Araştırmacılar tarafından farklı kriterler çerçevesinde kategorilere ayrılmasına rağmen genel görüş sporun sosyal bir ihtiyaç olduğudur. Bu bağlamda spor, günlük hayatta hemen hemen her ortamda üzerinde yoğun konuşmaların geçtiği bir alandır (Keysan, 1998).

Spor için ilden ile gitmelerin ve ekran başına kilitlenmelerin yoğun yaşandığı günümüzde, müsabakaların adil bir şekilde yönetilmesinde en önemli kişilerden biri hakemdir (Syer ve Connolly, 1998). Hakemler, anlaşmazlık durumunda olayın çözümlenmesinde ilgili taraflar veya yetkili mercilerce atanan kişilerdir. Diğer bir deyişle, hakem, oyunun kurallarına uygun bir şekilde yürütülmesini sağlayan, bunun sağlanması için kimi zaman gerekli cezayı veren kişidir (Şahin vd., 2016). Yetim ve Cengiz'e (2010) göre hakem, müsabakayı düzenleyen merci tarafından seçilen ve oyunun kuralına göre oynanmasını sağlamakla birlikte maçın sonucunun ne olduğunu belirleyen kişidir.

1.2. Basketbol Hakemlerinin Yaşadığı Sorunlar

Basketbol hakemlerinin müsabakayı kuralına uygun bir şekilde sürdürmesinde fiziksel kapasitelerinin arttırılmasının yanında bilişsel, sosyal, duygusal ve duyuşsal kapasitelerinin de arttırılması gerekmektedir (Özdayı ve Uğurlu, 2015). Bu artış, müsabaka esnasında alınacak kararların objektifliğini sağlamakla birlikte kararın hızlı bir şekilde alınmasını sağlar (Önür vd., 2015). Ancak kimi zaman çeşitli nedenlerden ötürü basketbol hakemlerinin fiziksel, ailevi, mesleki ve psikolojik sorunlar yaşadığı bilinmektedir. Tekin ve arkadaşlarının (2005) yaptıkları çalışmada, basketbol hakemlerinin müsabaka esnasında aldığı kararların yanlışlığı ve alınan sonuçların özel hayatla ilişkili olduğu kaydedilmiştir. Bir diğer çalışmada, hakemlik yapma süresinin basketbol hakemlerinin sorun

yaşamada etkili olduğu kaydedilmiştir. Çalışmada, hakemlik yapma süresi yüksek olanlarda tükenmişlik ve yıpranma düzeylerinin yüksek olduğu ve aile ilişkilerinde çatışma yaşandığı sonucuna ulaşılmıştır (Küçükibiş vd., 2019).

Şiddet, basketbol hakemlerinin sorun yaşamada etkili olan bir diğer faktördür. Özellikle taraftarların beklemediği sonuçlar karşısında hakemi suçlu bulmasından ötürü şiddete başvurması hakemlerde sorun yaşamaya neden olmaktadır (Türkmen, 1998). Sanal ortamda yapılan yorumlar, basketbol hakemlerinin sorun yaşamada etkili olan bir diğer faktördür. Teknolojik gelişmişliğin getirdiği sosyal medya ortamlarının yoğun kullanımına bağlı olarak, kişiler eleştiri sınırlarını aşan yorumlarda bulunarak hakemlerde siber mağduriyet doğurmaktadır (Akarsu, 2016).

Basketbol hakemlerinin yaşadığı bu sorunlar; müsabakanın sonucunu değiştirme, kulübün maddi kayıp yaşamada, taraftarların psikolojik rahatsızlık yaşamada, hakemlerin arkadaşlarının gözünde hakemlerin olumsuz değerlendirilmesi kısacası mesleki ve ailevi sorunların yaşanmasını beraberinde getirmektedir (Tekin vd., 2005; Can vd., 2010).

Alan yazında yer alan çalışmalara bakıldığında, ülkemizde basketbol alanında hakemlerin mesleki ve aile yaşantılarında karşılaşılan sorunları inceleyen yeterince çalışma olmadığı göze çarpmaktadır. Tekin ve arkadaşları (2005), klasman ve bölge futbol hakemleri üzerinde gerçekleştirdiği çalışmada hakemlerin yaşadığı sosyo-ekonomik sorunları incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre hakemlerin çoğunluğu görev yaptıkları yerlerde şartların uygun olmadığını ve maç ücretlerinin düşük olduğunu ifade etmişlerdir. Ekmekçi (2008), basketbol hakemleri üzerinde gerçekleştirdiği çalışmada, hakemlerin stres kaynakları ve bunlarla başa çıkmada hangi yöntemleri kullandığını incelemiştir. Elde edilen sonuçlarda, hakemlerin en çok yaşadığı stres kaynağının “performansla ilgili stres kaynakları” olduğu en düşük stres kaynağının ise “diğerlerinin varlığına yönelik stres kaynakları” olduğu tespit edilmiştir. Sayiner ve arkadaşlarının (2009) yaptıkları çalışmada ise en çok yaşanan stres kaynağının “partnerlerle problem yaşamak” olduğu, en az yaşanan stres kaynağının “başka birinin sakatlığı” olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada stres kaynaklarıyla baş etmek için en yoğun kullanılan yöntemin “pozitif bilişsel yaklaşım” olduğu üzerinde durulmuştur. Albayrak ve arkadaşları (2012), futbol hakemleri üzerinde gerçekleştirdiği çalışmada hakemlerin mesleki ve aile yaşantılarında karşılaştıkları sorunlar incelemiştir. Araştırma sonucunda hakemlerin mesleklerini iş ve aile yaşantısına yansıt(a)madıkları ve mesleğin iş hayatına olumlu katkısının olduğu tespit edilmiştir. Küçükibiş ve arkadaşları (2019), güreş hakemlerinin aile ve meslek hayatında karşılaştığı problemleri incelemiştir. Çalışmada güreş hakemlerinin mesleki ve aile yaşantılarında orta düzeyde sorun yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Küçükyılmaz (2019), hakemlerde sürekli kaygı durumunu incelemiştir. Çalışmada, hakemlerin kişisel özellikleri ile kaygı yaşama durumları arasındaki karşılaştırma yapılmıştır. Araştırma sonucunda, yaş ile kaygı yaşama arasında farklılık olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın bir diğer sonucu olarak klasman ile kaygı yaşama durumu arasındaki farklılığın, üst klasmanda yer alanların sorumluluğun verdiği yükün daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Aksoy (2019), çalışmada futbol hakemlerinde iletişim becerisi ile özgüven arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma sonucunda iletişim becerisi ile özgüven arasında doğrusal bir ilişki olduğu ve yaş, eğitim düzeyi, hakemlik yapma süresi, gelir düzeyi, klasman, meslek sahipliği ve medeni durum değişkenleri ile iletişim becerisi ve özgüven arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Akgül (2020) yaptığı çalışmada, basketbol klasman hakemlerinde iletişim becerilerinin problem çözme süreçleri üzerine olan etkisini incelemiştir. Demografik özellikler ile iletişim becerileri ve problem çözme becerilerinin karşılaştırıldığı araştırma sonucunda, iletişim becerileri ile problem çözme becerileri arasında pozitif bir ilişki olduğu ve bunun demografik özelliklere göre farklılaştığı tespit edilmiştir.

Bu çalışmanın amacı, basketbol hakemlerinin mesleki ve aile yaşantılarında karşılaştıkları sorunların tespit edilmesidir. Bir diğer amaç ise, basketbol hakemlerinin karşılaştıkları sorunlar ile kişisel özellikler arasında farklılığın olup olmadığını ortaya koymaktır. Çalışmada bu amaçla, aşağıdaki hipotezler test edilmiştir:

- Basketbol hakemlerinin mesleki ve aile yaşantılarında karşılaştıkları sorunlar ile yaş arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- Basketbol hakemlerinin mesleki ve aile yaşantılarında karşılaştıkları sorunlar ile Klasman arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- Basketbol hakemlerinin mesleki ve aile yaşantılarında karşılaştıkları sorunlar ile Hakemlik yapma süresi arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- Basketbol hakemlerinin mesleki ve aile yaşantılarında karşılaştıkları sorunlar ile Meslek arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- Basketbol hakemlerinin mesleki ve aile yaşantılarında karşılaştıkları sorunlar ile gelir düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- Basketbol hakemlerinin mesleki ve aile yaşantılarında karşılaştıkları sorunlar ile hakemliği seçme nedeni arasında anlamlı farklılık vardır.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada, basketbol hakemlerinin mesleki ve aile yaşantılarında karşılaştıkları sorunların tespiti noktasında tarama modeli içerisinde yer alan betimsel (tanımlayıcı) model tercih edilmiştir. Betimsel modelde, araştırmada ele alınan konu kendi koşulları içerisinde olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır (Karasar, 2005).

2.2. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Bu araştırmanın evreni, Türkiye Basketbol Federasyonuna bağlı basketbol hakemlerinden oluşmaktadır. Ülkemizde federasyona bağlı hakem sayısı, 305'dir. Örneklem ise, hakemler arasından kolayda örnekleme yöntemiyle seçilenlerden oluşmaktadır.

Tablo 1. Basketbol hakemlerinin kişisel özellikleri

Yaş	N	%	Eğitim Düzeyi	N	%
27 yaş ve altı	48	34,8	Lise Mezunu	14	10,1
28-32 yaş	46	33,3	Üniversite Mezunu	108	78,3
33 yaş ve üstü	44	31,9	Yüksek Lisans Mezunu	16	11,6
Hakemlik Süresi	N	%	Cinsiyet	N	%
1-2 yıl	1	0,7	Erkek	123	89,1
3-5 yıl	26	18,8	Kadın	15	10,9
6-9 yıl	45	32,6	Hakemlik Dışında Çalışma Durumu	N	%
10-14 yıl	30	21,7	Çalışanlar	109	79,0
15 yıl ve üzeri	36	26,1	Çalışmayanlar	29	21,0
Meslek	N	%	Gelir Düzeyi	N	%
Çalışmıyorum	25	18,1	2000 TL altı	27	19,6
Kamu	50	36,2	2001-4000 TL	27	19,6
Özel Sektör	43	31,2	4001-6000 TL	46	33,3
Serbest meslek	20	14,5	6001-8000 TL	14	10,1
Mesleği Seçme Nedeni	N	%	8000 TL üzeri	24	17,4
İlgim olduğu için	79	57,2	Klasman	N	%
Daha önce basketbol oynadığım için	47	34,1	A	13	9,4
Prestij sağladığı için	10	7,2	B	37	26,8
Ek gelir sağlamak için	2	1,4	C	79	57,2
			FİBA	9	6,5

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, verilerin toplanması noktasında anket yöntemine başvurulmuştur. Basketbol hakemlerine çevrimiçi olacak şekilde ulaştırılan anket içerisinde iki bölüm yer almaktadır. Birinci bölümde, basketbol hakemlerini tanımlayıcı nitelikte olan sorular (cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi ve gelir düzeyi gibi) yer almaktadır. İkinci bölümde ise “Futbol Hakemi Sosyal Durum Araştırma Ölçeği” yer almaktadır. Toplam 33 ifadenin yer aldığı ölçek Albayrak (2011) tarafından 5’li likert olarak geliştirilmiştir. Ölçek içerisinde “aile ile ilgili yaşanan sorunlar”, “çalışılan ortamdan kaynaklı sorunlar”, “hakemliğin mesleğe olumsuz yansımalarına yönelik yaşanan sorunlar”, “hakemliğin mesleğe olumlu yansımalarına yönelik yaşanan sorunlar” ve “mesleğe odaklanabilmeyeyle ilgili yaşanan sorunlar” olmak üzere toplam dört alt boyut yer almaktadır. Ölçeğe ve alt boyutlarına ilişkin tanımlayıcı bulgular aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 2. Ölçeklerde yer alan boyutların tanımlayıcı bulguları

	Ort.	SS	Basıklık	Çarpıklık
Mesleki ve Aile Yaşantısında Karşılaşılan Sorunlar	2,91	0,360	,119	,165
Aile İle İlgili Yaşanan Sorunlar	2,10	0,746	,614	-,267
Çalışılan Ortamdan Kaynaklı Sorunlar	2,65	0,429	,505	,332
Hakemliğin Mesleğe Olumsuz Yansımalarına Yönelik Yaşanan Sorunlar	2,64	0,737	,492	-,421
Hakemliğin Mesleğe Olumlu Yansımalarına Yönelik Yaşanan Sorunlar	4,00	0,709	-,476	-,453
Mesleğe Odaklanabilmeyeyle İlgili Yaşanan Sorunlar	3,43	0,566	-,968	,804

Basketbol hakemlerinin mesleki ve aile yaşantılarında karşılaştıkları sorunlara yönelik elde edilen sonuçlarda, orta düzeyde bir sorun yaşandığı tespit edilmiştir. Hakemlerin aile ile ilgili sorunları düşük düzeyde; çalışılan ortamdan kaynaklı sorunları orta, hakemliğin mesleğe olumsuz yansımalarına yönelik sorunları orta; hakemliğin mesleğe olumlu yansımalarına yönelik sorunları yüksek ve son olarak mesleğe odaklanabilmeyeyle ilgili sorunları yüksek düzeyde yaşadığı tespit edilmiştir.

Ölçeğin yapılan güvenilirlik analizi sonucunda Cronbach’s Alpha katsayısı 0,71 olarak tespit edilmiş iken alt boyutlarda bu değerler aile ile ilgili yaşanan sorunlar alt boyutunda 0,72; çalışılan ortamdan kaynaklı sorunlar alt boyutunda 0,43; hakemliğin mesleğe olumsuz yansımalarına yönelik sorunlar alt boyutunda 0,64; hakemliğin mesleğe olumlu yansımalarına yönelik sorunlar alt boyutunda 0,67 ve son olarak mesleğe odaklanabilmeyeyle ilgili yaşanan sorunlar alt boyutunda 0,40 olarak tespit edilmiştir. Bu çalışmada ise ölçeğin bütününde güvenilirlik katsayısı 0,71 olarak tespit edilmiş iken alt boyutlarda sırasıyla 0,74; 0,62; 0,67; 0,66; 0,57 olarak tespit edilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmada yapılan anket uygulaması sonucun elde edilen veriler SPSS 26 paket programı ile analiz edilmiştir. Araştırmada, ölçeğin güvenilirlik düzeyinin ortaya konmasında Cronbach’s Alpha, hakemlerin tanımlayıcı istatistiklerinin ortaya konmasında frekans tekniğine, katılımcıların özellikleri ile ölçme araçlarının özelliklerinin belirlenmesinde tanımlayıcı istatistiklerden yararlanılmıştır. Araştırmada, basketbol hakemlerinin mesleki ve aile yaşantısında yaşadıkları sorunlar ile demografik özelliklerin karşılaştırılmasında ise Çift Yönlü Varyans (MANOVA) analizine başvurulmuştur.

3. Bulgular

Bu kısımda, anket uygulaması sonucu elde edilen bulgular yer almaktadır. Burada, ilk olarak hakemlerin kişisel özelliklerine yönelik bulgulara yer verilmiştir, akabinde ölçek ve alt boyutlara yönelik ortalama ve standart sapma değerlerine yer verilmiştir. Son olarak, araştırmanın amacı kapsamında oluşturulan hipotezlerin test sonuçlarına yer verilmiştir.

3.1. Araştırma Hipotezlerinin Sınanması

Bu kısımda araştırmanın amacı doğrultusunda oluşturulan hipotez test sonuçları yer almaktadır. Elde edilen sonuçlarda, anlamlılık düzeyi 0,05 olarak baz alınmıştır.

Tablo 3. Yaşa göre basketbol hakemlerinin mesleki ve aile yaşantılarında karşılaştıkları sorunların karşılaştırılması

Bağımlı Değişkenler		Bağımlı Değişkenlere Ait Model Özeti					Modelin Sonucu		
		df	Ortalama Kare	F	p	η^2	F	Λ	η^2
Yaş	Ailevi Sorunlar	2	,520	,935	,395	,014	0,992	0,451	0,036
	Çalışılan Ortamlarda Yaşanılan Sorunlar	2	,203	1,106	,334	,016			
	Hakemliğin Mesleğe Olumsuz Yansımaya Yönelik Sorunlar	2	,341	,625	,537	,009			
	Hakemliğin Mesleğe Olumlu Yansımaya Yönelik Sorunlar	2	,371	,735	,482	,011			
	Hakemlerin Mesleklerine Odaklanabilmesine Yönelik Sorunlar	2	,368	1,151	,320	,017			

Basketbol hakemlerinin mesleki ve aile yaşantılarında karşılaştıkları sorunların yaşa göre farklılaşp farklılaşmadığına yönelik oluşturulan modelin anlamlı olmadığı tespit edilmiştir ($F=0,992$; $\Lambda=,451>0,05$).

Tablo 4. Klasmana göre basketbol hakemlerinin mesleki ve aile yaşantılarında karşılaştıkları sorunların karşılaştırılması

Bağımlı Değişkenler		Bağımlı Değişkenlere Ait Model Özeti					Modelin Sonucu		
		df	Ortalama Kare	F	p	η^2	F	Λ	η^2
Klasman	Ailevi Sorunlar	3	,169	,300	,826	,007	1,374	0,157	0,050
	Çalışılan Ortamlarda Yaşanılan Sorunlar	3	,090	,484	,694	,011			
	Hakemliğin Mesleğe Olumsuz Yansımaya Yönelik Sorunlar	3	1,245	2,361	,074	,050			
	Hakemliğin Mesleğe Olumlu Yansımaya Yönelik Sorunlar	3	,656	1,311	,273	,029			
	Hakemlerin Mesleklerine Odaklanabilmesine Yönelik Sorunlar	3	,353	1,103	,350	,024			

Basketbol hakemlerinin mesleki ve aile yaşantılarında karşılaştıkları sorunların klasmana göre farklılaşp farklılaşmadığına yönelik oluşturulan modelin anlamlı olmadığı tespit edilmiştir ($F=1,374$; $\Lambda=,157>0,05$).

Tablo 5. Hakemlik yapma süresine göre basketbol hakemlerinin mesleki ve aile yaşantılarında karşılaştıkları sorunların karşılaştırılması

		Bağımlı Değişkenlere Ait Model Özeti					Modelin Sonucu		
Bağımlı Değişkenler		df	Ortalama Kare	F	p	η^2	F	Λ	η^2
Hakemlik Yapma Süresi	Ailevi Sorunlar	3	,358	,639	,591	,014	1,762	0,038	0,063
	Çalışılan Ortamlarda Yaşanılan Sorunlar	3	,514	2,903	,037	,061			
	Hakemliğin Mesleğe Olumsuz Yansımalarına Yönelik Sorunlar	3	1,707	3,302	,022	,069			
	Hakemliğin Mesleğe Olumlu Yansımalarına Yönelik Sorunlar	3	,916	1,853	,141	,040			
	Hakemlerin Mesleklerine Odaklanabilmesine Yönelik Sorunlar	3	,414	1,299	,277	,028			

Basketbol hakemlerinin mesleki ve aile yaşantılarında karşılaştıkları sorunların hakemlik yapma süresine göre farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik oluşturulan modelin anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($F=1,762$; $\Lambda=,038<0,05$). Burada hakemlik yapma süresi değişkeninin bağımlı değişkenlerdeki değişimin %6,3'ünü açıkladığı ortaya çıkmıştır.

Bağımlı değişkenlerin her birinin hakemlik yapma süresi değişkenine göre farklılığının tespitine yönelik sonuçlara bakıldığında ise "hakemliğin mesleğe olumsuz yansımalarına yönelik sorunlar" ve "çalışılan ortamlarda yaşanan sorunlar" alt boyutlarının anlamlı düzeyde farklılaştığı; diğer sorunların ise farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Buna göre, hakemlik yapma süresi değişkeni çalışılan ortamlarda yaşanan sorunlar üzerinde %6,1; hakemliğin mesleğe olumsuz yansımalarına yönelik sorunlar üzerinde ise %6,9'luk düzeyde etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Mesleğe göre basketbol hakemlerinin mesleki ve aile yaşantılarında karşılaştıkları sorunların karşılaştırılması

		Bağımlı Değişkenlere Ait Model Özeti					Modelin Sonucu		
Bağımlı Değişkenler		df	Ortalama Kare	F	p	η^2	F	Λ	η^2
Meslek	Ailevi Sorunlar	3	,724	1,310	,274	,028	2,159	0,007	0,076
	Çalışılan Ortamlarda Yaşanılan Sorunlar	3	,113	,611	,609	,013			
	Hakemliğin Mesleğe Olumsuz Yansımalarına Yönelik Sorunlar	3	1,840	3,580	,016	,074			
	Hakemliğin Mesleğe Olumlu Yansımalarına Yönelik Sorunlar	3	,676	1,354	,260	,029			
	Hakemlerin Mesleklerine Odaklanabilmesine Yönelik Sorunlar	3	,741	2,381	,072	,051			

Basketbol hakemlerinin mesleki ve aile yaşantılarında karşılaştıkları sorunların mesleğe göre farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik oluşturulan modelin anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($F=2,159$;

$\Lambda=,007<0,05$). Burada meslek değişkeninin bağımlı değişkenlerdeki değişimin %7,6'sını açıkladığı ortaya konmuştur.

Bağımlı değişkenlerin her birinin meslek değişkenine göre farklılığının tespitine yönelik sonuçlara bakıldığında ise hakemliğin mesleğe olumsuz yansımaya yönelik sorunların ($p=,074$) anlamlı düzeyde farklılaştığı; diğer sorunların ise farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Buna göre, meslek değişkeninin “hakemliğin mesleğe olumlu yansımaya yönelik sorunlar” üzerinde bir etkiye sahip olduğu ifade edilebilir. Bu etkinin düzeyine bakıldığında ise 7,4'lük düzeyde olduğu görülmektedir.

Tablo 7. Gelir düzeyine göre basketbol hakemlerinin mesleki ve aile yaşantılarında karşılaştıkları sorunların karşılaştırılması

		Bağımlı Değişkenlere Ait Model Özeti				Modelin Sonucu			
Bağımlı Değişkenler		df	Ortalama	F	p	η^2	F	Λ	η^2
Kare									
Gelir Düzeyi	Ailevi Sorunlar	4	,604	1,088	,365	,032	0,371	0,132	0,050
	Çalışılan Ortamlarda Yaşanılan Sorunlar	4	,075	,401	,807	,012			
	Hakemliğin Mesleğe Olumsuz Yansımaya Yönelik Sorunlar	4	1,254	2,404	,053	,067			
	Hakemliğin Mesleğe Olumlu Yansımaya Yönelik Sorunlar	4	,510	1,013	,403	,030			
	Hakemlerin Mesleklerine Odaklanabilmesine Yönelik Sorunlar	4	,357	1,118	,351	,033			

Basketbol hakemlerinin mesleki ve aile yaşantılarında karşılaştıkları sorunların gelir düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik oluşturulan modelin anlamlı olmadığı tespit edilmiştir ($F=0,371$; $\Lambda=,132>0,05$). Buna karşın, hakemliğin mesleğe olumsuz yansımaya yönelik sorunların gelir düzeyine göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Tablo 8. Mesleği seçme nedenine göre basketbol hakemlerinin mesleki ve aile yaşantılarında karşılaştıkları sorunların karşılaştırılması

		Bağımlı Değişkenlere Ait Model Özeti				Modelin Sonucu			
Bağımlı Değişkenler		df	Ortalama	F	p	η^2	F	Λ	η^2
Kare									
Mesleği Seçme Nedeni	Ailevi Sorunlar	3	,694	1,254	,293	,027	1,044	0,409	0,038
	Çalışılan Ortamlarda Yaşanılan Sorunlar	3	,152	,824	,483	,018			
	Hakemliğin Mesleğe Olumsuz Yansımaya Yönelik Sorunlar	3	,185	,336	,800	,007			
	Hakemliğin Mesleğe Olumlu Yansımaya Yönelik Sorunlar	3	1,446	2,999	,033	,063			
	Hakemlerin Mesleklerine Odaklanabilmesine Yönelik Sorunlar	3	,298	,928	,429	,020			

Basketbol hakemlerinin mesleki ve aile yaşantılarında karşılaştıkları sorunların mesleği seçme nedenine göre farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik oluşturulan modelin anlamlı olmadığı tespit edilmiştir ($F=1,044$; $\Lambda=,409>0,05$). Buna karşın, hakemliğin mesleğe olumlu yansımaya yönelik sorunların mesleği seçme nedenine göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

4. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu çalışma basketbol hakemlerinin mesleki ve aile yaşantılarında karşılaştıkları sorunların tespit edilmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Elde edilen verilen dikkate alındığında şu sonuçlara ulaşılmıştır.

Hakemlerin mesleki ve aile yaşantılarında 2,91'lik düzeyde bir sorun yaşadığı tespit edilmiştir. Bu sonuç, Küçükbiş ve arkadaşlarının (2019) yaptıkları çalışmayla benzerlik göstermektedir. Basketbol hakemlerinin karşılaştıkları sorunların ortadan kaldırılmasına yönelik, hakemlerin bilişsel, sosyal ve duygusal kapasitelerinin artırılması amacıyla eğitim programları geliştirilebilir.

Gelir düzeyi ile basketbol hakemlerinin mesleki ve aile yaşantılarında karşılaştıkları sorunlar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuç, gelir düzeyi değişkeni bağlamında hakemlerin mesleki ve aile yaşantılarında yaşadığı sorunların birbirine yakın veya benzer olduğunu göstermektedir. Hakemlerin aldığı ücretin mesleki ve aile yaşantılarında karşılaşılan sorunların üstesinden gelmede olumlu bir etkiye sahiptir. Bu etki, hayat standartlarında yaşanan artış ile hakemlerin yaptığı işe daha fazla odaklanmasını sağlayabileceğini düşündürmektedir. Çalışmada gelir düzeyine göre farklılığın görülmemesinin nedeni, hakemlerin genel olarak orta düzeyde bir gelire sahip olması, hakemlerin masraflarının federasyonca karşılandığı şeklinde yorumlanabilir.

Yaş ile hakemlerin karşılaştığı sorunlar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Yaş değişkenine göre yaşanan sorunların anlamlı düzeyde farklılaşmaması, hakemlerin yaş değişkeninden etkilenmediğini göstermektedir.

Klasman ile hakemlerin karşılaştığı sorunlar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Bunun nedeni olarak, hakemlerin çoğunluğunun klasmanlarının C olması gösterilebilir. Bu bağlamda gelecekteki araştırmalarda diğer klasman türlerinden katılımcı sayıları artırılabilir. Bir diğer neden ise, hakemlerin genel olarak klasmanlarının değişmesine rağmen yaptıkları işin, çalışma şartlarının ve arkadaş çevrelerinin bulunduğu yerin aynı olmasıdır. Albayrak ve arkadaşlarının (2011: 50) futbol hakemleri üzerinde gerçekleştirdiği çalışmada, klasman ile "hakemliğin mesleğe olumlu yansımaya yönelik sorunlar" arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, Polat'ın (2001: 5) çalışmasında elde edilenlerle de benzerlik göstermektedir.

Hakemlik yapma süresi değişkeni ile basketbol hakemlerinin mesleki ve aile yaşantılarında karşılaştıkları sorunlar arasında ise anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Hakemlik yapma süresinin alt boyutlara göre karşılaştırılmasında ise "hakemliğin mesleğe olumsuz yansımaya yönelik sorunlar" ve "çalışılan ortamlarda yaşanan sorunlar" alt boyutlarının farklılaştığı; diğer sorunların ise farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Küçükbiş ve arkadaşlarının (2019) çalışmasında ise güreş hakemlerinin hakemlik yapma süreleri ile "çalışılan ortamdan kaynaklı sorunlar" arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Meslek ile basketbol hakemlerinin mesleki ve aile yaşantılarında karşılaştıkları sorunların karşılaştırılmasında ise anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Burada, meslek değişkeninin mesleki ve aile yaşantılarda karşılaşılan sorunların %7,6'sını açıkladığı tespit edilmiştir. Meslek değişkenine göre alt boyutların karşılaştırılmasında, "hakemliğin mesleğe olumsuz yansımaya yönelik sorunların" farklılaştığı; diğer sorunların ise farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Bu farklılıkta, meslek değişkeninin "hakemliğin mesleğe olumlu yansımaya yönelik sorunlar" üzerinde 7,4'lük düzeyde etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmada elde edilen sonuçlar bağlamında aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

Bu araştırmanın sadece basketbol hakemleri üzerinde gerçekleşmesi sınırlılığı oluşturmaktadır. Buradan yola çıkarak, gelecekteki araştırmalarda farklı spor dallarındaki hakemler üzerinde yeni çalışmalar yapılabilir.

Araştırmada, basketbol hakemlerinin karşılaştığı mesleki ve aile sorunlarının tespit edilmesinde, nicel desenli yöntemle başvurulmuştur. Gelecekteki araştırmalarda odak grup görüşmeleri ve mülakat yöntemleri içerisinde barındıran nitel analiz yöntemi tercih edilebilir.

Araştırmada, basketbol hakemlerinin dahil edilmesinde herhangi bir klasman ayrımı yapılmamıştır. Gelecekteki araştırmalarda, belirli tür klasmanda görev yapan basketbol hakemleri üzerinde yeni çalışmalar yapılabilir.

Çalışmada ele alınan konu bağlamında alanyazında yer alan çalışmalardan da anlaşılacağı üzere, hakemlerin yaşadığı mesleki ve aile sorunlarla ilgili çalışmaların daha çok basketbol hakemliği dışındaki hakemlerde ele alındığı görülmektedir. Buradan yola çıkarak, basketbol hakemleri üzerine daha fazla odaklanması gerektiği ifade edilebilir.

5. Kaynakça

- Akarsu, E. (2016). *Türkiye’de basketbol klasman hakemlerinin siber mağduriyetleri ve farkındalıklarının incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Akgül, A. (2020). *Basketbol klasman hakemlerinin iletişim becerilerinin problem çözme süreçleri üzerine etkisinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.
- Aksoy, U. (2019). *Farklı klasmanlarda görev yapan futbol hakemlerinin iletişim becerileri ve özgüven düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi (Aydın ili örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Albayrak, O., İbiş S., & Kayışoğlu N.B. (2012). Futbol hakemlerinin meslek ve aile yaşantılarında karşılaşılmış oldukları sorunlar. *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 14(1), 75-82.
- Albayrak, O. (2011). *Futbol hakemlerinin meslek ve aile yaşantılarında karşılaşılmış oldukları problemler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi, Niğde.
- Başer, E., (1985). *Uygulamalı spor psikolojisi performans sporunda psikolojinin rolü*. T.C. Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Beden Terbiyesi ve Spor Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Can, Y., Soyer, F., & Yılmaz, F., (2010). Hentbol hakemlerinin iş doyumu ve mesleki tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi*, 12(2), 113–119.
- Ekmeççi, R. (2016). *Hakemlikte psikolojik hazırlık*. Detay Yayıncılık.
- FIBA (2012). *Resmi oyun kuralları*. Türkiye Basketbol Federasyonu 3-80.
- Fişek, K. (1983). *Spor Yönetimi*. A.Ü. Sosyal Bilimler Fakültesi Yayınları.
- Güner, A.G. (200). *Türk A klasmanı basketbol hakemlerinin vücut kompozisyon değerleri ve reaksiyon zamanlarının incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Karasar N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara, Nobel Yay. Dağıtım.
- Keysan, H. (1998). *Sporda etik kaygılar ve aydınlanma*. Türkiye A.S.K.F. Dergisi, Sayı:85.

- Küçükbiş, H. F., Gül, M., & Şahin, S. (2019). Güreş hakemlerinin aile ve meslek hayatlarında karşılaştıkları problemlerin incelenmesi. *Journal of Human Sciences*, 16(1), 326-337. doi:10.14687/jhs.v16i1.5692..
- Küçükyılmaz, H. (2019). *Türkiye futbol liglerinde görev yapan klasman ve amatör hakemlerinin sürekli kaygı durumlarının incelenmesi (Balıkesir örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Lenk, H., (1983). *Eigenleistung*. Edition Interfrom, Zürich.
- Özdayı, N., Uğurlu, F.M. (2015). Futbol hakemlerinin duygusal zekâ ve iletişim beceri düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası Spor, Egzersiz ve Antrenman Bilimleri Dergisi*, 1(1), 31- 39.
- Polat, A. (2011). *Türkiye’de görev yapan güreş hakemlerinin klasmana göre kaygı durumlarının karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Sayiner, B., Ekmekçi, R., Sözen, D., & Anshel, M. (2009). Basketbol hakemlerinin stres kaynakları ve başa çıkma yöntemleri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, Yıl: 8 Sayı: 15, 27-36.
- Sevim, Y. (1997). *Basketbol teknik taktik antrenman*. Tütibak Yayınları.
- Syer, J., & Connolly, C. (1998). *Sporcular için zihinsel antrenman rehberi*. Çev: Erkan, F., Birinci Baskı, Bargan Yayınevi.
- Şahin, S., Güllü, S., & Karahüseyinoğlu, M. F. (2016). Futbol hakem ve gözlemcilerinin futbol program ve sunucularına ilişkin bazı görüşleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(47), 926-932.
- TDK (2020). *Genel Türkçe sözlük*. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts (Erişim Tarihi: 25.03.2021).
- TBF (2009). *2009 hakem yönergesi*. 15-21. <http://www.tbf.org.tr/docs/default-source/mevzuat/yonergeler/hakem-yonergesi-%282008-2009%29.pdf?sfvrsn=10> (Erişim Tarihi: 23.03.2021).
- Tekin, A. H., Savucu, Y., & Ramazanoğlu, F. (2005). Klasman ve bölge futbol hakemlerinin sosyoekonomik durumları ve sorunları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 209-217.
- Türkmen, H.N. (1998). *Çağımızda medya*. ITFF Yayınları.
- Yetim, A., & Cengiz, R. (2010). *İletişim ve spor*. Berikan Yayınevi.